పాశ్చాత్య పశు వైద్యాంశ
నిర్ణయః

1571
10,336

వేదాంతగ్రంథమాల

ఓమ్

శ్రీగురుభ్యో నమః

ప్రాయశ్చిత్త ప[illegible]

ని[illegible]యము

శ్రీ మత్సూరాయగారి మహాశాస్త్రై [illegible]
[illegible] పూర్వకం
విరచితస్సైవ సమ్యక్సంశోధ్య

అమలాపురవాస్తవ్య శ్రీ[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

1918

ఓమ్

శ్రీగురుభ్యో నమః

ప్రాయశ్చిత్తపశుద్రవ్యాలంభ

నిర్ణయః

శ్రీమత్పేరూరుగ్రామవాస్తవ్య శ్రీదన్వాద్రి
ర్మహాదన్ని ర్న్యాసమతఖండన పూర్వకం
విరచితస్యైవ సమ్యక్సంశోధ్య

అమలాపురవర్తిన్యాః శ్రీమారుతిముద్రాయంత్రే
మహ్యాంధ్రముద్రాకర్తృద్వారాపితో
విజయతేతమాం

1918

విజ్ఞాపనా

సకలకలాకుశలాన్స్వకీయగుణ తదితరాభిజ్ఞానేపి గుణమేవ శిరోభూషణమణిం మన్యమానాన్మాన్యాన్ప్రణమ్యాస్మద్గ్రంథరచనాయాం యది నిర్దోషా న్యాయసరణిస్తర్హి ప్రమాదేన యది సదోషా తర్హి తద్దోషనిరసనేన చాస్మాననుగృహ్ణన్త్వితి సవినయమభ్యర్థయామహే।

భో భో ఆర్యాః విదితమేవైతత్సర్వేషాం యత్కశ్చిదదీర్ఘదర్శిభిః నవీనైః ప్రేరితేన కొప్పాకాగ్రహారవాస్తవ్యేన కేనచిద్యజమానేనాశ్విన పశ్వాలంభపరిహారపురస్సరం ప్రతినిధికః సోమయాగో నిర్వర్తిత ఇతి, అస్మత్పూర్వజాస్సర్వే మహర్షయో మనువ్యాసప్రభృతయశ్శిష్టాశ్చ సర్వజ్ఞత్వాత్సదాచారప్రాయశ్చిత్తాదికం సర్వమ

వ్యాముశిష్య లోకమనాకులం చక్రుః । తతః ప్రభృతి
వర్ణాచారమనాదృత్య కైశ్చిదదీర్ఘదర్శిభి ర్నవీనై
ర్నాగరకై స్స్వకపోలతః కల్పనమార్గో నూతన
తయా పరికల్ప్య ప్రదర్శితః । తస్యాతీవ శ్రుతిస్మృతి
శిష్టాచారవిరుద్ధత్వాత్స నూతనధర్మస్తత్త్వజ్ఞైః పండి
తైః కదాపి నాదరణీయో నాదరణీయశ్చేతి వి
ధేయో విదాం కుర్వంతు ।

ఓమ్

శ్రీగురుభ్యోనమః

యతోనంతశక్తేరనంతాశ్చ జీవా యతో నిర్గు
ణాదప్రమేయా గుణాస్తే। యతో భాతి సర్వం
త్రిధా భేదభిన్నం సదా తం గణేశం నమామో
భజామః ॥౧॥ నమశ్శివాయ సాంబాయ సగణా
య ససూనవే। సనంది నే సగంగాయ సవృషాయ
నమోనమః ॥౨॥ అరుణాధరసంతతబింబాం జగదం
బాం గమనవిజితకాదంబాం। పాలితనుజనకదం
బాం పృథులనితంబాం నమస్సహేరంబాం ॥౩॥

అదీర్ఘదర్శినాం నవనాగరకాణాం
మతమిదముపన్యస్యతే।

శ్రుతిషు వివాదాగ్నిష్ఠం భూయస్త్వప్రమాణభేద
యుతతృతీయాద్యరుపాధ్యేయం నతిబేద్వచ్చిన్న
వా వతస్య సోమపీథో తూబాబ్రాహ్మణస్యనాన్నతృ
తీయాద్యరుపాధ్యేయం వరిబటీతి బ్రాహ్మణవా
క్యే అతృతీయాద్యరుపా ధ్యేయపానవిచ్ఛేదయావ
ద్వైగుణ్యానివృత్తయె ఇంద్రాగ్నః పశురాలబ్ధవ్య ఇతి
శ్రూయతె। తూబాబ్రాహ్మణస్యనాన్న తృతీయాది

ష్యుక్తత్వేన బ్రాహ్మణత్వాభావం పశ్యంతః
నతు దుర్బ్రాహ్మణస్యేతి గమ్యతే ॥ శ్రు॥ ఆశ్వినం
ధూమ్రలలామమాలభేత యో దుర్బ్రాహ్మణస్సో
మం పిపాసేదశ్వినౌ వై దేవానామసోమపావాస్తాం
తౌ పశ్చాత్సోమపీథం ప్రాప్నుతామశ్వినావేతస్య దేవ
తా యో దుర్బ్రాహ్మణస్సోమం పిపాసతీతి బ్రాహ్మ
ణవాక్యే; యస్య వేదశ్చ వేదీచ విచ్ఛిద్యేతే త్రి
పూరుషం । స వై దుర్బ్రాహ్మణో నామ యశ్చైవ
వర్భప్రా భవేదితి బోధాయనోక్త్యాచ ఉభయ
విచ్ఛేదనతోఽపి దుర్బ్రాహ్మణస్యాశ్వినపశురాలబ్ధ
వ్య ఇతి గమ్యతే । పూర్వోక్తబ్రాహ్మణవాక్యం
బ్రాహ్మణవిషయం । సమనంతరబ్రాహ్మణవాక్యం
దుర్బ్రాహ్మణవిషయం చేతి ఫలితం । ఉభయవిచ్ఛే
దస్య వేదవిచ్ఛేదవేదివిచ్ఛేదవాచ్యసోమపానవిచ్ఛే
దోభయాత్మకత్వేన ఐంద్రాగ్నపశ్వాలంభమాత్ర
నివర్త్యసోమపానవిచ్ఛేదస్యాపి ఉభయవిచ్ఛేదాం
తర్గతత్వాదాశ్వినపశ్వాలంభనే ప్యుభయవిచ్ఛేద
రూపస్యైకస్య నివృత్తిర్భవతీతి సోమపానవిచ్ఛేద
రూపస్యైకస్య నివృత్తయే నైంద్రాగ్నపశ్వాలంభ
ఇతి వ్యవస్థితిః । సోమపానాభావాద్యపి దుర్బ్రా

హ్మణ్యం తర్హి సత్యేపి దుర్బ్రాహ్మణా ఏవ స్యుః
సర్వే కర్మబహిష్కృతో దుర్బ్రాహ్మణ ఇతి శ్రుతి
స్మృతయ స్సముద్ఘోషయంతి । యజనయాజనాది
షట్కర్మహీనశ్చ స్యాత్ । అత ఏవ హ్యేతం దుర్బ్రా
హ్మణ్యం సవస్తుముచితం । విద్యాహీనస్యాపి
పూర్వోక్త పునరుత్పత్తిపక్షే యో బ్రాహ్మణస్స
న్యాతృతయాదిత్యుక్తత్వాదీదృశో దుర్బ్రాహ్మణో
నాధికారీ । అత్రతు సామవాన శ్రద్ధాలుస్స్వనేచ్ఛా
వత్త్వేవతి దుర్బ్రాహ్మణోధిక్రియత ఇతి వాక్యార్థ
పర్యాలోచనయా అక్షేపశ్యాలంభే దుర్బ్రాహ్మ
ణ ఏవాధికారీ । పూర్వోక్త పునరుత్పత్తిపక్షే తు
బ్రాహ్మణోధికారీత్యవగమ్యతే । రుద్రాధత్త వ్యా
ఖ్యానే ; దుర్బ్రాహ్మణలక్షణమాహ బోధాయన
ఇత్యువక్రమ్య । యస్య వేదశ్చ వేదీచ విచ్ఛిద్యేతే
త్రిపూరుషం । స వై దుర్బ్రాహ్మణో నామ యశ్చ
సావర్భవ్రాతకః । అత్ర వేదశ్చ వేదీచేతి చకా
రాభ్యాం వ్యక్తం సముచ్చయావగమాదుభయ
విచ్ఛేదస్య భవత్యాశిషో నాన్యతరవిచ్ఛేదే । భర
ద్వాజస్యాపి ఉప్త సావిత్రీకో దుర్బ్రాహ్మణ ఇతి ।
తస్మింస్తు సత్యేతు త్రిపురుష ముభయ విచ్ఛేదేపి

భవత్యేవాశ్వినః ఐంద్రాగ్నస్తు నేష్యతే। నిమిత్తా
భావాత్ ; ఇత్యంగ్రంథోదృశ్యతే। ఉత్తరావి
తిణ్ణో దుగ్రాబ్రాహ్మణ ఇతి శారద్వాజపక్షేపి వేది
శబ్దేన స్మార్తాగ్నిహోత్రగ్రహణేన వేదశబ్దేన సా
విత్రీగ్రహణేనచ ఉభయవిచ్ఛేదస్య సత్వాత్ భవ
త్యేవాశ్వః॥ ఉభయవిచ్ఛేదేపీత్యస్య ఉభయవిచ్ఛే
దస్య సత్వాదిత్యేవార్థః॥ సోమపానమాత్రవిచ్ఛేద
రూపనిమిత్తాభావాదైంద్రాగ్నస్తు నేష్యతే। ఉభ
యవిచ్ఛేదరూపదుర్బ్రాహ్మణ్యస్య సత్వేపి తత
స్యైంద్రాగ్నాలంభ నిమిత్తత్వం। కింత్వాశ్వా
లంభనస్యైవ నిమిత్తత్వం। తపః ప్రిమావపంచార్త్రైక
రూపత్వాత్। ఇత్యేవమేవ రుద్రదత్తగ్రంథాభిప్రా
యోపార్థః॥ జైమినీయన్యాయమాలాద్వాదశా
ధ్యాయతృతీయపాదే పంచమవికల్పాధికరణే దర్శ
పూర్ణమాసయోః తన్యతరాతిపత్తౌ వరప్రరవిర పేక్ష
యోరైష్టాక్యాపరతన్త్రప్రదిష్ట్యోర్వికల్ప ఇతి నిర్ణయః
కృతః॥ తద్వదత్రాపి ఏకస్మిన్నపి సోమపానవిచ్ఛేద
నిమిత్తేపతిత్రాహ్మణవిషయమైంద్రాగ్న ఇతి దుర్బ్రా
హ్మణవిషయం ఆశ్వినమితి ఉభయవ్యవస్థావికల్పో
భవతి। ఉభయవిచ్ఛేదత్వాపి విచ్ఛేదద్వయాత్మక

త్వేన సోమపాన విచ్ఛేదరూపైక నిమిత్త ఘటిత త్వాత్ । నచ ఉభయవిచ్ఛేదస్య విచ్ఛేదద్వయాత్మకత్వమనుచితమితి వాచ్యం । వేదాధ్యయనావిచ్ఛేదే సోమపానవిచ్ఛేదేచ ఏకస్యైవ తస్యోభయాభావస్యసత్త్వాత్ ఉభయవిచ్ఛేదరూపదార్బ్రాహ్మణ్యానుఫలితవేదస్యాప్యుపపత్తేః । బ్రాహ్మణదుర్బ్రాహ్మణరూపాధికారిభేదేన వ్యవస్థాః శాస్త్రాణాం మతే తచ్చాభినిష్టం । అతఉభయవిచ్ఛేదో నహ్యుభయాభావరూపః । కింతు విచ్ఛేదద్వయాత్మక ఏవేతి నాధికవేదస్య దార్బ్రాహ్మణ్యమితి కేచిదదీర్ఘదర్శినో నహినావగణయంతి ।

దీర్ఘదర్శినాం సనాతనధర్మతత్త్వజ్ఞానాం
పండితానాం సిద్ధాంతముపన్యస్యతే ॥

తదపరే దీర్ఘదర్శినస్సనాతనధర్మతత్త్వజ్ఞాః పండితాన్మన్యంతే । నహి దార్బ్రాహ్మణ్యస్య సోమపానవిచ్ఛేదరూపత్వ [illegible] [illegible]ంభః క్రియతే కింతు విచ్ఛిన్నసోమపీథసంధానా

ర్థం తదాలంభః । సోమపీథసంధానార్థ మిత్యస్య
సోమపానజన్యా దృష్టవత్త్వసంపాదనార్థమితి యథా
వత్ । విచ్ఛిన్నసోమపీథస్య పశుంవిధత్త ఇతి విద్యా
రణ్యావతారికాయామపి విచ్ఛిన్నసోమపీ-
థస్య సంధానార్థం పశుం విధత్త ఇత్యస్యార్థో
బోధ్యః । సంధానంనామ సంయోజనం । సోమ
పానజన్యాదృష్టవత్త్వేన సోమపానసంబంధిత్వమితి
పర్యవసితం । పితుర్వా పితామహస్యవా సోమపా
నసత్త్వేవ ఐంద్రాగ్నశ్వైవ పశ్వాలంభంవినా
సోమంపిపాసో ర్బ్రాహ్మణస్య సోమపానాధికారః॥
నాస్యధేత్యతః పితృపితామహయో రన్యతరస్య
సోమపానాభావేసతి సోమపానాధికారస్య అప్రాప్తి
యాత్త్రైపురుషాత్సోమపీథకులోచ్ఛిన్నస్యైవ దృశ్య
మానతయా తయోరన్యతరస్య సోమపానజన్యా
దృష్టసంపాదన మావశ్యకమితి తదర్థమైంద్రాగ్న
పశ్వాలంభః । పితుర్వా పితామహస్యవా సోమ
పానాభావే స్వస్య బ్రాహ్మణ్యాదర్శనాత్ ।
తన్నిర్ధారణార్థమాశ్వినపశ్వాలంభస్యా ప్యావశ్యక
తా । ఉద్ధృతాభిప్రాయేణైవ విచ్ఛిన్నసోమపీథ
సంధానార్థమైంద్రాగ్నం పశుం బ్రాహ్మణ్య

నిస్తారకత్వమాశ్రిత్యైవంచ పశుమన్తి షోడియాగే
పశునా పి హ్యాపాలంభంకుర్వన్త్యేమేనయత్యే
ఇత్యాదికాలప్రవృత్తేర్హ్యాయమేవ సంకల్పశ్శిష్టా
చారసమ్మతో భవతి। పురుషస్సృష్టో భవతి పురు
షస్సృష్ట ఇవ హ్యేతస్య సోమపీథస్సమృధ్యా ఇతి
శ్రుత్యా ప్రథమం పితామహేన సోమపీథఉత్సృష్టః
తతః పిత్రా తతోఽపి స్వేనేతి పురుషత్రిస్సృష్టపశునా
మ్యేత్యైదాలంభస్సమృధ్యైసంపద్యతే ఇతి తద్బ్రా
హ్మణాచ సోమపానసమృద్ధిఫలకత్వ మైంద్రాగ్న
పశ్వాలంభస్యాభిహితం। సమృద్ధిర్నామ పూర్ణ
తా। ఐంద్రాగ్నపశ్వాలంభాత్పితృపితామహయో
రదృష్టద్వారా సోమపానపూర్ణతా సంపద్యతే।
పితృపితామహయో రన్యతరస్య సోమయాజిత్వే
సోమపానజన్యాదృష్టం స్వతఏవాస్తి సదా ద్రా
హ్యాయణ్యాం చాస్తీతి న పశుద్వయాలంభః। త
యోరన్యతరస్య సోమయాజిత్వాభావే ఐంద్రాగ్న
పశ్వాలంభ న సోమపానజన్యా దృష్టముత్పాదని
యం। సోమపానజన్యాదృష్టసంధానమేవ సోమపాన
సంధానం తదర్థమైంద్రాగ్నపశ్వాలంభః। తయో
రన్యతరస్య సోమపానాభావాదేవ సోమం పిపాసో

బ్రాహ్మణస్య నాబ్రాహ్మణ్యమితి తన్నివృత్త్యర్థ
మాశ్వమవశ్యాలంభ ఇతి నిర్ణీతార్థః। వసుర్వసుః
త్రిః శివావ రేతాఽసి పితా పుత్రైః పొత్రి ఇతి
శ్రుత్యాత్రయాణాం రేతోరూపేణ స్యాసంధానేనా
త్మనస్త్యైవ పితృపితామహయోః సోమప వంశ్యా
దృష్టసంధానం సోమపానలోపాత్ బ్రాహ్మణ్యా
చేతి సోమపానవిచ్ఛేదేనపాకం సోమపానసంధాన
ద్వారా బ్రాహ్మణ్యయోర్నవై యస్యోరణ్యకంకావ
కాశః। యథాగ్నివిచ్ఛేదహోమలోపయో రేక
స్మిన్పురుషే సామానాధికరణ్యం తద్వత్। తథా
హి। నిత్యోపాసనాస్థలే ఉపాసనాగ్నిమాధాస్యే।
విచ్ఛిన్నసంధానార్థమితి సంకల్పః శ్రూయతే। త
త్రైవపూర్వం నియతోపాసనాగ్న్యభావేన విచ్ఛి
న్నాగ్నిసంధానద్వారా నియతోపాసనాగ్నిమత్తా
సంపత్త్యర్థం వ్యాహృతిహోమః। విచ్ఛిన్నేషు ది
నేషు హోమలోపప్రాయశ్చిత్తార్థం సప్తహోతృ
మంత్రైః హోమశ్చ క్రియతే। సచ తత్రివ్యా
హృతిహోమ ఆధాస్యమానాగ్ని సంస్కారార్థః
సప్తహోతృ మంత్ర హోమస్తు పురుష
సంస్కారార్థః। అతోఽత్ర పశ్వద్వయాలంభస్యాపి

పురుషసంస్కారార్థత్వా ద్దృష్టాంతత్వే నవన్యాయమితి వాచ్యం । యద్యపి తత్ర వ్యాహృతిహోమాః అధా ద్యమానాగ్నిసంస్కారార్థా స్తథాపి ప్రసిద్ధాగ్నివి శేషాంగం హూయమానసోమసంస్కారార్థాః యథా వాచ స్తుతిర్హోమో లోకపాలయజ్ఞచిత్రార్థేఽ త్యాశ్యైరుపసంస్కారార్థః స్మృతాతో శ్రీనపశ్చా చ్చాభాపి లోకపాలయజ్ఞచిత్రార్థేఽత్రా రూపసం స్కారార్థ ఇతి కింన స్యాత్ । సత్యం తస్య వ్యాహృ తిహోమః అగ్నేశ్చేతి హోమశ్చ పురుష సంస్కారార్థ ఇత్యేవ సువచః । అన్యథా ఉపవా సశ్శిష్యతరస్య భార్యాయాః పత్యుర్వాఽను తేఽపి ప్రోక్తైరసాజ్యహోమాయాన్నౌపవనే దిత్యాప పవాస హోమయోః కల్పవిధానమేవ నోపప ద్యతే । భార్యాయాః పత్యుర్వా ఉపవాసాశక్తౌ ఉపవాసప్రతినిధిత్వేన విహితస్యాయా శ్చేతి హోమ స్యోపవాసతుల్యత్వేన ఉపవాసస్య దంపత్యధీనత్వే న చ దంపతికర్తృకోపవాసస్య తద్భిన్నతయా విద్య మానాగ్నిసంస్కారార్థకత్వస్య దుర్వచత్వాత్ । న దేవదత్తేన స్నానభోజనాదౌ కృతే యజ్ఞద త్తస్య శుద్ధిస్తృప్త్యాదిర స్తీత్యభ్యుపగమ్యతే । వస్తు

తస్యాపి యోఽగ్నిసంస్కారః సపురుషసం స్కారః యః పురుషసంస్కారస్స ఏవాగ్నిసంస్కా రశ్చ భవతి। కథమితి చేత్ ॥ శ్రుతిః అహం త్వదస్మి మదసిత్వ మేతస్మి మాసియోని స్తవ యోనిరస్మి। మమైవసన్ వహహవ్యాన్యగ్నే। పుత్రః పిత్రే లోక కృజ్జాతవేద ఇత్యుపస్థానమంత్రలింగవశేన ద్వయో రైక్యప్రతీతేః। తస్మాత్సర్వథాపి సదృష్టాంతత్వైష మ్యం। ఏవంచైదార్గ్న్యోర్ద్వయోర్విభిన్నాగ్ని సంస్థానఫలకమంత్రహోమః సప్తహోత్రమం త్రిహోమతౌల్యమిత్యవధేయం॥

ఆశ్వవశ్వాలంధనేవమె దుర్బ్రాహ్మణస్య సోమపానేచ్ఛాం నిమిత్తీకృత్య పశుం విధత్త ఇతి విద్యారణ్యకృతా ఉవతరణికా దృశ్యతే। దుర్బ్రా హ్మణో నామ దోషవిశిష్టో బ్రాహ్మణః। దోష శ్చాత్ర సోమపానవిచ్ఛేదప్రయుక్తః; అతృతీయా త్పురుషాత్సోమపానాభావే దుర్బ్రాహ్మణ్యశ్రవ ణాచ్చ అనాహితాగ్నితా స్త్రీయమిత్యుపపాతకేషు అనాహితాగ్నితాయాః పాఠాచ్చేతి సంధ్యావందన భాష్యే కృష్ణపండితైరభిధానాత్। వాహీనీపతీ యేపి బోధాయనోక్త దుర్బ్రాహ్మణ్యలక్షణావా

ణ్యస్య ఉభయవిచ్ఛేదప్రయుక్త దౌర్బ్రాహ్మణ్యా
పరత్వేనోక్తా ఏకం మతం ప్రదర్శ్య ఉభయత్వాశ్రే
య కేవలసోమపానవిచ్ఛేదప్రయుక్త దౌర్బ్రాహ్మ
ణ్యస్యాపి దర్శితత్వాత్ । స్మృత్యర్థసారేపి గృహ
స్థైర్నిత్యస్సర్వానుద్దిశ్య ॥ శ్లో॥ వివాహాత్ప్రథమాధా
య జుహ్యాద్దేవాగ్నిహోత్రకం । దర్శపూర్ణమా
సాగ్రయణ సోమయాగాన్క్రమాచ్చరేత్ ॥ సర్వ
థా ప్రథమస్సోమయాగః కార్యో ద్విజాతిభిః । య
జ్ఞావంభావితాంగేన శక్త్యా దత్వాతు దక్షిణాం ॥
వ్రాత్యదుర్బ్రాహ్మణత్వాది మహాదోషఫలం త
మే । ఇత్యాదినా సోమపానాభావే దౌర్బ్రాహ్మ
ణ్యోపన్యాసాచ్చ ॥ శ్రు॥ అశ్వినౌ వై దేవానామసోమ
పావాస్తాం తౌ పశ్చాత్సోమపీథం ప్రాప్నుతామిత్యాది
వాక్యశేషేణ సమానశీలత్వాద్దుర్బ్రాహ్మణస్య
సోమంపిపాసోరశ్వినా దేవతేత్యాది విద్యారణ్య
భాష్యేణచ అసోమపత్వేన దౌర్బ్రాహ్మణ్యం
స్పష్టమవగమ్యతే । నచాశ్వినోర్నిషిద్ధకర్మాచర
ణేన దుష్టత్వశ్రవణాత్కథమసోమపస్య తత్సమా
నశీలత్వమితి వాచ్యం । అభావాద్భావానుత్పత్త్యా
సంధ్యావందనాదినిత్యకర్మాకరణస్య ప్రత్యవాయా

జనకత్వే మాతృత్వే తాతాత్ లౌకికశుద్ధవ్యాపారా
నుష్ఠానాత్త్రైవర్ణికవాసో భవతీతి సమాధానమభి
హితం। తదన్యత్రాపి అధిసమర్ధో విద్వాన్ జాత
పుత్రః కృష్ణకేశోఽగ్నీనాదధీతేతి శ్రుత్యా విహితకాలే
సోమమపీత్వా శుద్ధవ్యాపారానుష్ఠానాదేవ సా
ద్బ్రాహ్మణోత్పత్తిరితి వదామః। నచ పూర్వో
క్తపునరుత్పత్తిపక్షే యో బ్రాహ్మణస్సన్నగ్నీతి
యాదిత్యుక్తత్వాదీదృశో దుర్బ్రాహ్మణోఽనాధికారీ
అతఏవ సోమపాన శ్రద్ధాయుక్తత్వే తద్భావత్వేసతి
దుర్బ్రాహ్మణోఽధిక్రియతే। ఇతి విద్యారణ్యభాష్య
గతఈదృశదోషవిశిష్టబ్రాహ్మణో నాధికారీ కింతు
తత్ర బ్రాహ్మణవాధికారీత్యర్థావగత్యా సోమపా
నాభావాద్దుర్బ్రాహ్మణోత్పత్తిరనుపపన్నేతి వాచ్యం
ఈదృశదోషవిశిష్టబ్రాహ్మణో నాధికారీ కింతు
తత్ర బ్రాహ్మణవాధికారీతి వాదిభిరపి ఈదృశ
దోషస్య నైందాగ్నవశ్యాఽంధప్రయోజకత్వం
కింతు ఆశ్వినవశ్యాఽంధప్రయోజకత్వమితి వక్త
వ్యం। అస్మాభిరపీదృశం దుర్బ్రాహ్మణ్యం నపూ
ర్వోక్తపునరుత్పత్తివశ్యాఽంధప్రయోజకమిత్యు
చ్యతే। కింతు పునరుత్పత్తో భవతి పునరుత్పత్తౌ

ఇవ హ్యేతస్య సోమపీథస్య వ్యాఖ్యా ఇతి శ్రుత్యా పితృపితామహయో ర్విచ్ఛిన్నసోమపీథ సమృద్ధికామో బ్రాహ్మణస్తత్రైకకార్తిస్యస్థావగ త్యావిచ్ఛిన్నసోమపీథసమృద్ధికామస్సైవతత్రస్థిమో జకేత్యభిధీయతే । విచ్ఛిన్నసోమపీథసమృద్ధికామ నాతు విచ్ఛిన్నసోమపీథసంధానకామస్సైవ విచ్ఛిన్నసోమపానజన్యాదృష్టసంధానకామనేతి పర్యవసితం । ఐంద్రాగ్నపశ్వాలంభజన్య సోమపానజన్యాదృష్టవత్త్వం ఫలం । ఫలకామస్య ఫలేచ్ఛావశాదుపాయేచ్ఛాజాయతే । తతఉపాయప్రవృత్తౌ ఉపాయానుష్ఠానే ఫలం భవతి । సోమపానవిచ్ఛేదరూపైకనిమిత్తాదేవ ఐంద్రాగ్నపశ్వాలంభే సతి సోమపీథసంధానం భవతి । తన్నిమిత్తాదేవ సోమం పిపాసోర్బ్రాహ్మణస్య నాబ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్తం । ఆశ్వినపశ్వాలంభచ తన్నివృత్తిద్వారాఽదృష్టం భవతీత్యదృష్టద్వయార్థం పశుద్వయాలంభ ఇతి ఫలితం॥

శ్లో॥ పితాపితామహో వాపి సోమం యస్య నపీతవాన్ । ఐంద్రాగ్నం పునరుత్సృష్ట మాలభేత ససంహితః ॥ ఇతి స్మృత్యా ఐంద్రాగ్నపశ్వాలంభముపక్రమ్య । యోసౌ దుర్బ్రాహ్మణస్సోమం

పిపాసతి సఆదిశః । ఆలభేతాశ్వసం ధూమ్రం లలా
మం నాగలం పశుం । సోమం సపీతవాన్ యస్య
పితావాపి పితామహః । దుర్బ్రాహ్మణం తమాచ
స్మై కర్మకాణ్డాన్తరస్మృతిః । పశుమంగీకరోత్యే
సం మంత్రబ్రాహ్మణాభావ్యక్తత్ । పక్షేస్మిన్నాశ్వ
నైంద్రాగ్నే యస్యైకనిమిత్తకౌ । తథాశ్య
దృష్టకార్యత్వాత్తయో రిష్టస్సముచ్చయ ఇతి తి
కాంశిగ్రంథ మంత్రబ్రాహ్మణాభావ్యక్తతామస్య
యమేవార్థస్సమ్మతఇతి ప్రదర్శనేనచ అదృష్టద్వ
యార్థం పశుద్వయాలంభ ఇతి నిర్ణయో భవతి ।
కారికావ్రత్తాపి ॥ దుర్బ్రాహ్మణసోమవిచ్ఛేదార్థం
ప్రాగ్నేన నశక్యతేః । తస్మాదుభయసిద్ధ్యర్థ మైం
ద్రాగ్నముతచాశ్వసమిత్యుక్తం । తస్మాద్రాయ
శ్చిత్త పశుద్వయాలంభ శ్రుతిస్మృతిశిష్టాచారసం
మతఇతి స్పష్టం ప్రతిభాతి ॥

అథ నవనాగరకమత ఖండనమ్

యత్తు నవనాగరకైరుక్తం। సోమపానా
శావాద్యపి నాబ్రాహ్మణ్యం తద్ధీనస్యాపిదుర్బ్రా
హ్మణా ఏవ స్యుః। సర్వకర్మబహిష్కృతో దుర్బ్రా
హ్మణ ఇతి శ్రుతిస్మృతయస్సముద్ఘోషయంతి। య
జనయాజనాది షట్కర్మహానిశ్చ స్యాదత ఈదృ
శం నాబ్రాహ్మణ్యం నవక్తుముచితమితి తన్న।
ఉభయవిచ్ఛేద ఏవ నాబ్రాహ్మణ్యమితి వాదినాం
తేషాం మతేపి సర్వేపి దుర్బ్రాహ్మణా ఏవ స్యురి
త్యాది తదుక్తదూషణాని తదవస్థాన్యేవేతి నైతా
వతా సనాతనధర్మతత్త్వజ్ఞాః ప్రాచీనాః ప్రతిక్షే
ప్తవ్యాః। కించ ఉభయవిచ్ఛేదవాన్ పౌనర్భవో
వృషలీపతిర్వా దుర్బ్రాహ్మణ ఇతి బోధాయనః।
విలుప్త సావిత్రీకో దుర్బ్రాహ్మణ ఇతి భరద్వాజః॥
నియతోపాసనవిహీనో దుర్బ్రాహ్మణ ఇతి కేచిద్గ్రం
థకారాః। ఏవం మతభేదేన సర్వగ్రంథకారాభి
హితం నాబ్రాహ్మణ్యలక్షణం నవీనానాం ప్రాచీ
నానాం చోభయేషామప్యభిమతమేవ। ఏవంచసతి
ఉభయవిచ్ఛేదస్య నాబ్రాహ్మణ్యే కస్యచిదధీత
వేదస్య వృషలీపతిత్వాది రూపోక్తదౌర్బ్రాహ్మ

ణ్యాంతరవిశిష్టస్య ఆశ్వినగ్రహగ్రహణస్య సమాపన
విచ్ఛేదేసతి సవనమధ్యోక్త సోమపానవిచ్ఛేదరూప
నైర్గుణ్యనివృత్తయె ఐంద్రాగ్నః పశురాలబ్ధవ్యః ।
ఉక్తే చ బ్రాహ్మణ్యనివృత్తౌ ఆశ్వినోపి పశు
రాలబ్ధవ్య ఇతి బ్రాహ్మణస్యైవైంద్రాగ్నః
పశుః । దుర్బ్రాహ్మణస్యైవాశ్వినః పశు
రాలబ్ధవ్య ఇతి వ్యవస్థాకరణం తేషామసంగతం
స్యాత్ ॥ కించ రుద్రదత్తవ్యాఖ్యానే వాహిసంతి
యేచ పునరుత్సృష్టో భవతీతి శ్రుతిముదాహృత్య
అనంతరమాశ్వినం ధూమ్రలలామమాలభేతేతి
శ్రుతించోదాహృత్య ఐంద్రాగ్నేనేష్ట్వా దుర్బ్రా
హ్మణస్యాశ్వినం పశుమాలభ్య సోమేన యజేతేతి
వాక్యం దృశ్యతే । తద్వాక్యమపహ్నుత్య సమనం
తరస్థితమతాంతరబోధకః; అత్ర చ కారాభ్యాం
సముచ్చయావగమాదుభయవిచ్ఛేదఏవ భవత్యా
శ్వినో నాన్యతరవిచ్ఛేదే ఇతి వాక్యమేవ స్వా
ర్థానుగుణ్యేన ప్రకటయంతి । ఏతదనంతరభరద్వా
జమతమపి స్వార్థానుసారేణ రుద్రదత్తగ్రంథ
స్థితః సథవత్యేవాశ్వినఇతి వాక్యే; నకారపదంవిహా
య భవత్యేవాశ్వినఇత్యర్థం యోజయంతి । భర

ద్వాజమతస్థితోభయవిచ్ఛేదపీతివాక్యస్య ఉభయ
విచ్ఛేదస్య సత్త్వాదితి హేతుపరత్వం వదంతి ।
ప్రాభాకరాస్తు మతం భరద్వాజమతంచైకీకృత్య ఉప
క్రమోపసంహారైకరూప్యంచ వర్ణయంతి । మత
ద్వయరూపమాదాయోపక్రమోపసంహారైకరూప్యం
న ఘటతేఽపి ద్రష్టవ్యం । కించ జైమినీయన్యాయమా
లా ద్వాదశాధ్యాయ తృతీయపాదే పంచమవిక
ల్పాధికరణే దర్శపూర్ణమాసయోరన్యతరాతిపత్తౌ
పరస్పరసరపేక్షయోర్వైశ్వానరపథికృదిష్ట్యోర్వైక
ల్పఇతి నిర్ణయః కృతః । తద్వదత్రాపి ఏకస్మిన్నేవ
సోమపానవిచ్ఛేదే నిమిత్తేసతి బ్రాహ్మణవిషయే
ఐంద్రాగ్నఇతి దుర్బ్రాహ్మణవిషయే ఆశ్వినఇతి
అంభవ్యవస్థోర్వైకల్పో భవతి । ఉభయవిచ్ఛేద
స్యాపి విచ్ఛేదద్వయాత్మకత్వేన సోమపానవిచ్ఛేద
రూపైకనిమిత్తఘటితత్వాదిత్యప్యాహుః । తదపి
న మనోరమం । ఉభయవిచ్ఛేదఘటకసోమపాన
విచ్ఛేదస్యాపి ఐంద్రాగ్నపశ్వాలంభనివర్తనీయ
సోమపానవిచ్ఛేదేనసహ భేదోఽస్తి నవా । ఆద్యే
నిమిత్తభేదాద్వైకల్పాధికరణోదాహరణాసంగతి స్ప
ష్టైవ । ద్వితీయేతు । సోమపానవిచ్ఛేదరూప

వైగుణ్యనివర్తకత్వేన బ్రాహ్మణవిషయమైంద్రా
గ్నపశ్వాలంభస్యోక్తత్వేన తాదృశవైగుణ్యస్యా
త్రాపిసత్వే నోభయవిచ్ఛేదకత్వాత్ దుర్బ్రాహ్మణ
స్యాపి ఐంద్రాగ్నపశ్వాలంభస్స్యాత్ । తథాసతి
బ్రాహ్మణవిషయ ఐంద్రాగ్న ఇతి దుర్బ్రాహ్మణ
విషయ ఆశ్వీన ఇతి వ్యవస్థాకరణమసంగతంస్యాత్ ।
కించ వికల్పాధికరణే ఏకస్యైవ పురుషస్య దర్శ
పూర్ణమాసయోరన్యతరాతిపత్తౌ వైశ్వానరపథి
కృదిష్ట్యోర్వికల్పోభిహితః । అతస్తు ఐంద్రాగ్నా
శ్వినపశ్వాలంభయో బ్రాహ్మణదుర్బ్రాహ్మణభే
దేన వ్యవస్థితః కల్ప ఇత్యభిధానేన విషమో దృ
ష్టాంత ఇతి బహ్వసమంజసం । ఏవమనేకదోషవి
శిష్టత్వాత్ అపారతరతర్కసంస్పృష్టత్వాన్మన్వాది
భిశ్శిష్టైశ్చ కేనచిదప్యంశేనాగృహీతత్వాచ్చాది
ర్దర్శినాం నవనాగరికాణాం మతం సనాతనధర్మ
నిరతైః పండితైః కదాపి నాదరణీయం నాచరణీ
యంచేతి సువ్యక్తం ప్రతిభాతీత్యలం శాఖాచం
క్రమణేన । శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్లో॥ స్థా॥ యస్త్విమం మార్గం ప్రయత్నే
నాపి హిన్దుర్జాః । స్థాపితే వైదికే మార్గే సకలం
సుస్థిరం భవేత్ ॥ యోహి స్థాపయితుం శక్తో
నకుర్యాత్కర్మహీనో నరః । తస్యహంతా సపాపీయా
నితి వేదాంతనిర్ణయః ॥ యస్థాపయితుముద్యుక్తః
శ్రద్ధయావాతుమోపి సన్ । సర్వపాపవినిర్ముక్తః
స్సాక్షాజ్జ్ఞానమవాప్నుయాత్ ॥ ఇతిస్మృతివశేనా
సామర్థ్యేపి వయం ధర్మవిప్లవభయేన ప్రవృత్తా
స్సకలదేశీయ పండితవరాన్ ఇమా మస్మదీయాం
పత్రికాం సాకల్యేన చాక్షుషీకృత్య; విమృశ్యచో
భయవాదివాక్యశక్తిం; నిర్ణీయచ తద్గతప్రామా
ణ్యాప్రామాణ్యే; నుగృహ్యాచ లోకమనాకులీ
కృత్యచాస్మాన్; క్లిష్టకల్ప్యయోరన్యతరమార్గని
రాసపూర్వకం ప్రాశ్నికాభిప్రాయబోధక ప్రతి
పత్రదానేనై తదక్షిగోచరీకరణమారభ్య మాసాద
ర్వాచీనకాలఏవాస్మానుద్ధరంత్విత్యాశాస్మహే ॥

మంగళం మహత్

శ్రీ శ్రీ శ్రీ